

Hallgattak, de nem felejtettek

Sok, sok gyertyaláng reszketett azon a szomorú évfordulón az emberek kezében ott kint a tiszadorjáni temetőben.

Szinte az egész falu népe ott állt az emlékmű körül, sötét öltözetben és szótlanul. Tekintetük Tari atyára szegeződött, nézték, hogyan szenteli föl a tört csúcsú márványobeliszket, és hallgatták az idős plébános még mindig érces hangját: „Csak sirni és emlékezni lehetett 57 esztendeig, de nem volt hová letenni egy szál virágot. Most végre van.”

A megemlékezés szavai szíven ütnek: „Gépfegyversorozattal 51 adorjáni férfit lóttak bele a Tiszába. Azóta Adorjánon nem énekelnek a Tiszáról.” A szemek gyanúsán fénylenek, a férfiak konokul szegeznek tekintetüket a fehér obeliszkre, a fekete kendős asszonyok pedig táskájukban zsebkendő után kutatnak.

Folytatódik a megemlékezés, és ezt halljuk egy csoport kislány szájából: „és akkor este, sokan hiába várták apát haza, nem jött...” 1944. október 31-én 80 gyerek maradt félárva Tiszadorjánon. A szónok fölteszi a kérdést: de miért? Amit rögtön meg is válaszol: mert magyarok voltak, egyszerű, becsületos emberek, akik senkinek nem ártottak, tették dolgukat: sirtak, nevettek, dolgoztak, tervezték a jövőjüket, és akkor hirtelen derékba tört életük.

Koszorúzunk, mint már annyiszor, de ez most mégis más, mert nem a távoli történelem, hanem a közelmúlt véres valósága előtt állunk döbbenetben. Még itt vannak közöttünk az áldozatok testvérei, gyermekei és unokái. Az ember beleborzong még a gondolatba is, milyen lehetett az a nap, amelyen üresen maradt este a konyhaasztal körül egy szék, egy teríték..., és gondoljuk el, mindez egy kicsi, de nagy múltú faluban történik – a 800 éves Tiszadorjánon –, ahol 51 férfi egyetlen napon tűnt el, de csak azért, mert sovinizta indulatok töltötték el némely ember agyát azokban a zűrzavaros időkben.

A kegyeletadás hivatalos része lezárult. Senki nem siet haza a langyos alkonyatban, én sem. Fölmegyek az

emlékmű lépcsőjén, és nézem a sok színes krizantémot, majd olvasgatni kezdem az aranybetűs névsort, ott kétoldalt a márványablán. Ekkor hozzámlép egy kedves ismerősöm, és ezt mondja lehalkított hangon: – Hajszálon múltott, hogy nincs itt az én nevem is. – Döbbenet nézek rá. Kicsit szétnéz, majd újra suttogva mondja: – Ha eljön hozzám egyszer, mindent elmesélek..

Megígérem, hogy elmegyek, de óvatosságán csodálkozom. Miért suttog? Miért fél? Kinek is kellene itt félnie? Annak, akit ártatlanul bántottak? Nem értem, gondolataim lázadók.

Betartottam szavam, elmentem hozzá. Ismerősöm, Ladányi Lajos tanító úr helytel kínál. Én befészkelem magam egy öblös fotelba, és ő elkezd:

„Mindenszentek előtti napon történt 1944. október 31-én. Emlékszem az idő enyhe volt. Délelőtt kidobolták a faluban, hogy mindenki jelenjen meg a Piac téren, ahol az őszi vetésről lesz szó. Össze is gyűltek szép számmal az emberek. Itt kiadták a parancsot, hogy nyolc napon belül mindenki vesse be a földjét búzával, de ha mégsem tenné meg valaki, erre az esetre három túszt kiválasztottak...”

Ebéd közben nekem meg húgomnak azt mondta édesanyánk, hogy délután menjünk el rendbe tenni a nagyszülők sírját. Szót is fogadtunk: egy-egy kapával és virággal a kezünkben elindultunk a temetőbe. Ahogy ott kapálgatunk a síron, észrevettük, hogy két fölfegyverzett partizán bejött a temetőbe. Dolgunk végeztével megindultunk hazafelé a dűlőúton, de még felére sem értünk utunknak, amikor lövések zajára lettünk figyelmesek. A húgom rémülten megállt és azt mondta: – Jaj, de félők!

A Kántor utcához érve láttuk, hogy két katona a levegőbe lövöldöz, majd észrevéve bennünket, felénk indultak. Ránk kiáltott az egyik: «Predaj motiku!» Nem értettem mi az a „motika”, csak álltam. Ekkor az egyik hirtelen kivágta kezemből a kapát, a húgom meg fölkapta, és szaladni kezdett vele hazafelé. Otthon szólt édesapámnak, hogy bújjon el, mert engem már elfogtak a partizánok.

Az egyik martalóc cikcakkban járta az utcát, és szedte össze a férfiakat, a másik meg az összefogdosottakat őrizte (itt még csak öten voltunk).

A Kántor utcából egy férfit a borbélyszékből rángattak ki, a fél arcán még ott volt a szappanhab.

Amint haladtunk az iskolától a Piac tér felé, egyre szaporodtunk. Bementek a mi szomszédunkba is, de onnan senkit nem hoztak ki, mert a húgom szólott nekik is, itt a szomszédfiú elbújt a góréban.

Később elmesélték, hogy hozzánk is bementek, és ráordítottak édesanyámra: «Gde je gazda?» Ő szegény azt felelte: «A malomba ment.» Erre a partizán mérgében lesöpörte a csetresek az asztalról, mert édesanyám éppen a mosogatáshoz készülődött. Húgom a kiskonyhában rémüldözött, mert a nagy csörömpölés oda is elhalatszott.

Édesanyám kijött utánunk az utcára, és akkor ott engem is meglátott. Szóltanul egymásra néztünk, és akkor láttam, amint édesanyám fölemeli a köténye sarkát, és megtörli vele a szemét.

Az alvégről nagyon sok embert tereltek össze. Ekkor már voltunk vagy nyolcvanan ott a Piac téren, ahol tizenöt fegyveres ember hármassorba állított bennünket. Itt egy beszédet tartottak arról – tartalmát csak később fordították le nekem –, hogy az első világháború alatt ebben a faluban három hős szerb katonát ütöttek agyon, és ezért most lakolni kell.

Szóval, ahogy ott álltunk, négy partizán elkezdett válogatni: te, te, te és rángatta ki az embereket a sorból. Miska bátyámat megismerte az egyik partizán (mint telepések két évig náluk laktak családotul), és rászólt: «Miska bácsi idi natrag!» A papnak is szóltak, hogy menjen hátra.

Már csak én álltam ott elől egymagamban. Igaz 17 éves voltam, de még gyerekképi és sovány; talán ennek köszönhetem, hogy megmaradtam, meg annak, hogy kitelt az ötvenes létszám. Alig maradtunk 20-30-an a sorban. Ekkor ránk kiáltottak: «Marš kući!», és ahogy áttörtünk a fegyveres kordonon, mindenkire rávágtak egyet a puskatussal.

Szaladtam egész hazáig. Mire hazaértem, a szívem ki akart szakadni a mellkasomból. Édesanyám otthon ecetes ruhával dörzsölgette a szívem táját, hogy kicsit magamhoz térjek.

Később öreganyám lélekszakadva rohant hozzánk, a konyhába lépve csak ennyit kérdezett: – Mind megvagytok? – mi rábólintottunk. Ezután elkezdte: «Az emböröket a Kaparásná belelőtték a Tiszába. Öregapátok mindent látott. 50 méterre vót a tetthelytű.» Még annyit öregapámról, hogy ő halász volt, és sikerült neki az asszonyok segítségével öt holttestet a vízből kihúzni. Ezeknek megadták a végtisztességet a temetőben, de a többit elvitte a víz.

A gyilkosok, besötétedés után parasztszekéren jöttek vissza a faluba. Ezen az éjszakán senki nem hunyta le a szemét Tiszaadorjánon. Reggelre mi édesapámmal – meg mások is – elbújtunk a távolabbi szárkúpokban.

Ja, még azt nem mondtam, hogy az 50 emberből, úgy lett 51, hogy ezek a martalócok útközben a Tisza felé találtak a birkákat terelgető Pistával, még őt is a halálra szántak közé csapták, úgy utólag.

A vérengzés utáni ötödik napon már doboltattak: »A fiatal férfiak menjenek Kanizsára...«, pedig alig volt már fiatal férfi a faluban. Két hétre rá pedig a kanizsai Zárda udvarára tereltek bennünket, hogy jelentkezünk a Petőfi brigádba....

Később a párt és a belügy kihallgatásokkal zaklatta az áldozatok hozzátartozóit és a szemtanúkat, engem is.

Azóta a templomban minden évben megemlékeznek erről a szomorú dátumról. Ha hallgattak is az adórjaniak, de nem felejtettek.”

A véres események szemtanúja elhallgatott, és utána én is nehezen tudtam megszólalni.

Ismerősöm szépen, ízesen mesélt. Bár csak mese lenne, de sajnos nem az volt. Érzem minden szava igaz, és ezért ehhez sem hozzátenni, sem elvenni semmit nem szabad.